

نقش و جایگاه دیپلماسی فرهنگی در تأمین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران

* سید مهدی طاهری

** حسین متقی

چکیده

فرهنگ یکی از پایدارترین مؤلفه‌های قدرت ملی و عامل کاتالیزور در مناسبات جهانی قلمداد شده و سران کشورها با استفاده از دیپلماسی فرهنگی و راهبرد «حمایت‌گرایی مثبت»، بودجه بسیاری را جهت هدایت افکار عمومی جهان با هدف تأمین منافع بدون کاربرد زور صرف می‌نمایند؛ اما در سال‌های اخیر انتقاداتی نسبت به بودجه و کارایی مراکز مشابه در ایران مطرح می‌شود. این مقاله درصدد بررسی آن است که جامعة المصطفیٰ (ع) العالمیه، چه نقش و جایگاهی در تأمین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران از طریق دیپلماسی فرهنگی دارد؟ این مقاله با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی بر آن باور است که این مرکز فعال در عرصه دیپلماسی فرهنگی، از طرق مختلف به ارائه تصویر مثبت از اسلام، ایران و تشیع در میان اقشار فرهیخته کشورها و همچنین خنثی‌سازی جلوه‌های منفی در افکار عمومی منطقه و جهان می‌پردازد.

واژگان کلیدی

منافع ملی، دیپلماسی، دیپلماسی فرهنگی و جامعة المصطفیٰ (ع) العالمیه.

seyedmehditaheri@gmail.com

mottaghi.hossein48@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۹۹/۲/۱۷

*. استادیار جامعة المصطفیٰ (ع) العالمیه. (نویسنده مسئول)

** عضو هیئت علمی جامعة المصطفیٰ (ع) العالمیه.

تاریخ دریافت: ۹۸/۹/۱۸

مقدمه

به باور بسیاری از اندیشمندان و صاحب‌نظران روابط بین‌الملل، «فرهنگ و مؤلفه‌های فرهنگی» رکن چهارم سیاست خارجی را تشکیل داده و در بسیاری از مواقع لایه‌های زیرین سه حوزه دیگر (سیاست، اقتصاد و امنیت) نیز از آن منبعث می‌گردد. (خانی، ۱۳۸۴: ۱۳۶) در این راستا امروزه می‌بینیم که فرهنگ، توجه اهل سیاست را به خود جلب نموده است. پس فرهنگ، هم به‌عنوان ابزار سیاست شناخته شده و هم به‌عنوان یک امر مطلوب اجتماعی، وظیفه دولت، ترویج و ارتقای آن است. (تراسبی، ۱۳۸۲: ۱۷۲)

با توجه به اهمیت این مسئله، حتی در جوامع لیبرال اروپایی نیز مردم دولت را کنشگر اصلی و مسئول حوزه سیاست فرهنگی دانسته و این اعتقاد وجود دارد که فرهنگ را نمی‌توان به مکانیزم بازار آزاد سپرد؛ بلکه فرهنگ و کالاهای فرهنگی برخاسته از میراث و هویت‌ساز بوده و ارزش اجتماعی دارد. پس ضرورت دارد دولت در عرصه‌های فرهنگی ذیل حضور داشته باشد: ارزش‌ها و عقاید (دین و فلسفه)، هنر، سنت‌ها، آداب و رسوم، ادبیات و شعر، تفریح، ورزش، سفر، خانواده و آموزش‌های خانوادگی، موزه‌ها، علم و دانش، تاریخ و تمدن و آداب زندگی. (وحید و قلجی، ۱۳۹۳: ۸۲۸ و ۸۱۵) در این راستا امروزه دولت‌های اروپایی غالباً برنامه‌ای با سه وجه که شامل سیاست حمایت فرهنگی؛ وجود یک نهاد سیاست‌گذار فرهنگی؛ تخصیص بودجه برای بخش فرهنگ و راهبرد اساسی «حمایت‌گرایی مثبت» را مبنای اقدام خود قرار داده‌اند. هر ساله نیز بودجه قابل ملاحظه‌ای را برای حمایت از فرهنگ تخصیص می‌دهند که به‌عنوان مثال در سال ۲۰۰۹ فرانسه با ۱۲ میلیارد یورو، انگلستان با ۱۱ میلیارد یورو و آلمان با ۸ میلیارد یورو در رتبه‌های اول تا سوم قرار داشته و کشورهای همچون اسپانیا، بلژیک، هلند، اتریش، دانمارک، پرتغال و ... نیز از ۶ میلیارد تا ۳ میلیارد یورو برای بخش فرهنگ هزینه کرده‌اند. (همان: ۸۲۹ و ۸۲۰)

با ناکارآمدی شیوه‌های نظامی و قدرت‌محور در حل مناقشات و تنش‌های موجود نظام بین‌الملل امروزه قدرت نرم یک کشور در محیط بین‌المللی و کاربست دیپلماسی نوین یا عمومی به خصوص در عرصه دیپلماسی فرهنگی، یکی از عناصر بسیار مهم و مؤلفه‌های قدرت قلمداد شده و اکثر کشورها ترجیح می‌دهند از شیوه‌های فرهنگی برای تأمین منافع ملی خود استفاده کنند.

از آنجایی که دیپلماسی فرهنگی متضمن و مستلزم تبیین، ترویج، معرفی و گسترش مؤلفه‌ها و عناصر، ارزش‌ها و ابعاد فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی و گفتمان انقلاب اسلامی به سایر ملت‌ها از طریق به کارگیری ابزارهای فرهنگی آن جوامع است (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹: ۱۰۵)، بنابراین در این زمینه

هر سال در لایحه بودجه کشور ایران، ردیف‌هایی به فعالیت‌های فرهنگی در مؤسسات و سازمان‌های دولتی و غیردولتی تعلق می‌گیرد. علاوه بر اینها، سال‌هاست که جدولی جداگانه (قبلاً با عنوان جدول ۱۲ و در چندسال اخیر با عنوان جدول ۱۷) به پیوست لایحه بودجه منتشر می‌شود که در آن بودجه‌هایی به مؤسسات و مراکز فرهنگی خاص از جمله جامعة المصطفی (ع) العالمیه تعلق می‌گیرد.

نگارندگان این مقاله درصدد پاسخ به این سؤال هستند که جامعة المصطفی (ع) العالمیه، چه نقش و جایگاهی در تأمین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران از طریق دیپلماسی فرهنگی دارد؟ در پاسخ به این سؤال بر آن باوریم که جامعة المصطفی (ع) به عنوان یک مرکز علمی و فرهنگی فعال در داخل و خارج کشور از طریق آموزش علوم اسلامی و انسانی با رویکرد اسلامی، ترویج ارزش‌های اسلام ناب، آموزش زبان فارسی و معرفی فرهنگ و تمدن اصیل اسلامی - ایرانی، به ارائه تصویر مثبت از اسلام، ایران و تشیع در میان اقشار فرهیخته کشورهای مختلف پرداخته و همچنین به خنثی‌سازی و مقابله با جلوه‌های منفی ایجادشده در افکار عمومی منطقه و جهان می‌پردازد تا در نهایت با جذب دیگران به ارزش‌ها، هنجارها، سیاست‌ها و اهداف نظام جمهوری اسلامی ایران از فرهنگ و روش زندگی اسلامی - ایرانی در جهان الگوبرداری شود.

در زمینه موضوعات مرتبط با این اثر، کتب و مقالاتی توسط محققان ایرانی نگاشته شده است که از لحاظ موضوعی در چند سرفصل قرار می‌گیرد: دیپلماسی نوین یا عمومی، کلیات و مفهوم‌شناسی دیپلماسی فرهنگی، بررسی موردی دیپلماسی فرهنگی برخی کشورها و دیپلماسی فرهنگی ایران. از جمله مهم‌ترین آثار در این خصوص می‌توان به کتاب *کارکرد دیپلماسی عمومی بیگری*، کتاب *فرهنگ و دیپلماسی حقیقی*، کتاب *دیپلماسی فرهنگی اثر مشترک صالحی امیری و محمدی*، مقاله «دیپلماسی فرهنگی و جایگاه آن در سیاست خارجی کشورها» تألیف خانی، مقاله «تأثیر دیپلماسی فرهنگی بر منافع ملی کشورها» از خرازی‌محمودندی، کتاب *دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران* تألیف دهشیری، مقاله «دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی در منطقه خلیج فارس» دهقانی فیروزآبادی، مقاله «مؤلفه‌های کلیدی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران» دهقانی فیروزآبادی و دیگران و همچنین مقاله «نقش زبان در گفتمان دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران» عسگریان و دیگران اشاره نمود.

مقاله حاضر در عین بهره‌مندی از آثار پیش‌گفته با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و روش توصیفی - تحلیلی درصدد است تا اثر تازه‌ای در زمینه بررسی نقش و جایگاه دیپلماسی فرهنگی در تأمین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر جامعة المصطفی (ع) العالمیه ارائه دهد.

مفهوم‌شناسی

۱. منافع ملی

منافع ملی^۱ به‌عنوان یکی از بنیادی‌ترین مفاهیم در ادبیات مربوط به سیاست خارجی کشورها، شامل هدف‌های اساسی و همیشگی است که مردم و دولت درصدد تحمیل و حفظ آنها در صحنه بین‌المللی هستند. (فرانکل، ۱۳۷۶: ۱۱۸)

عواملی همچون مذهب، فرهنگ، نوع نظام سیاسی و ارزش‌های حاکم، بر منافع ملی تأثیرگذار بوده و در این خصوص الکساندر ونت^۲ می‌گوید:

ایده‌ها، مذهب و فرهنگ می‌توانند در طراحی و اجرای سیاست خارجی دولت‌ها تأثیرگذار باشند؛ یعنی این ایده‌ها هستند که قدرت و منفعت را تعریف می‌کنند. (Went, 1987: 132)

همچنین جیمز روزنا^۳ یکی از نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل تأکید می‌کند که منافع ملی کشورها ریشه در ارزش‌ها دارند. (علی‌بخشی و بیات، ۱۳۸۷: ۲۱) اهداف و ارزش‌هایی که منافع ملی را تشکیل می‌دهد غالباً به اشکال ذیل دسته‌بندی می‌شود:

هدف‌های اولیه و حیاتی مثل موجودیت یک ملت، حق تعیین سرنوشت جامعه، امنیت ملی و ...؛ هدف‌های ثانویه که معطوف به روابط بین دولت‌ها برای پیشبرد مقاصد عمومی، رفاه اجتماعی، توسعه اقتصادی، مناسبات تجاری، افزایش پرستیژ، توسعه نفوذ و سلطه می‌باشد؛ هدف‌های جهانی درازمدت که مربوط به آرمان‌ها برای ایجاد یک نظام با سیستم بین‌المللی حکومت جهانی، ایجاد تحول در جامعه بشری و ... است. (holsti, 1977: 133-135)

۲. فرهنگ

فرهنگ^۴ در هر جامعه‌ای شامل روش زندگی گروهی از مردم است که دربرگیرنده الگوهای رایج تفکر و رفتار شامل ارزش‌ها، عقاید، قواعد رفتار، نظام سیاسی، فعالیت اقتصادی و مانند آن است که از نسلی به نسل دیگر از طریق آموختن انتقال می‌یابد. (kuper, 1985: 178)

فرهنگ به‌عنوان یکی از پایدارترین مؤلفه‌های قدرت ملی کشورها، در پیوند متقابل با فرهنگ

1. National Interest.
2. Alexardre Went .
3. James Rosenau.
4. Culture.

جهانی بوده و از نظر جوزف نای^۱ وقتی فرهنگ یک کشور ارزش‌های جهانی را شامل شود و بنیاد سیاست‌های آن را علایق و ارزش‌های مشترک جهانی شکل دهد، احتمال اینکه نتایج مطلوب حاصل شود، افزایش می‌یابد. (نای، ۱۳۸۹: ۵۱)

بسیاری از اندیشمندان از جمله جی. ام. مایکل^۲، فرهنگ را کاتالیزور مناسبات جهانی می‌دانند؛ بدان علت که زمینه را بر درک و مفاهیم میان بازیگران فراهم می‌کند. (نقیب‌زاده، ۱۳۸۱: ۴۹) در این راستا اگر مسئولین سیاست خارجی کشورها هنگام تصمیم‌گیری‌ها براساس ترجیحات و اولویت‌های فرهنگی عمل نمایند، در نتیجه میزان پتانسیل موجود در انگاره‌های فرهنگی می‌تواند جذابیت خاصی را در افکار عمومی جهان ایجاد نموده و از آن طریق دستگاه سیاست خارجی به راحتی می‌تواند اهداف و منافع خود را بدون کاربرد زور و با کمترین هزینه تعقیب نماید. (پوراحمدی، ۱۳۸۹: ۳۰۶)

۳. قدرت نرم

قدرت^۳ مجموعه‌ای از عوامل مادی و معنوی است که موجب به اطاعت درآوردن فرد یا گروه توسط فرد یا گروه دیگر می‌گردد. (عمید زنجانی، ۱۳۶۶، ۱ / ۵۶) همچنین شامل توانایی افراد یا اعضای یک گروه برای دستیابی به هدف‌ها یا پیشبرد منافع خود است. (گیدنز، ۱۳۷۹: ۷۷) این اهداف و منافع همواره متفاوت بوده و از دیدگاه گالبرایت^۴، افراد و گروه‌ها به دنبال قدرت می‌روند تا ارزش‌های شخصی، مذهبی، دینی و یا اجتماعی مورد علاقه‌شان را به دیگران انتقال دهند. (گالبرایت، ۱۳۶۶: ۳۰)

قدرت شامل دو بعد «قدرت سخت»^۵ و «قدرت نرم»^۶ است که قدرت سخت بیشتر به پیشبرد منافع ملی بر مبنای مداخله نظامی، دیپلماسی قهری و تحریم اقتصادی تمرکز دارد؛ در حالی که قدرت نرم با ابزارهای مسالمت‌آمیز به دنبال تأمین منافع ملی می‌باشد.

قدرت نرم به توانایی یک دولت در رسیدن به اهداف مطلوب، از طریق ایجاد جذب و کشش و نه با استفاده از قوه قهر و زور (خانی، ۱۳۸۴: ۱۳۸) گفته می‌شود و در این زمینه جوزف نای بر این باور است که قدرت نرم فراتر از تأثیر صرف است؛ چراکه تأثیرگذاری از رهگذر قدرت سخت نیز به دست می‌آید. این در حالی است که قدرت نرم بیش از وادار ساختن مردم به تحرک، با استدلال به جذب

1. Nye Joseph.
2. J. M. Michael.
3. Power.
4. John Kenneth Galbraith.
5. Hard Power.
6. Soft Power.

مردم می‌پردازد به نحوی که غالباً منجر به رضایت و تسلیم شدن آنها در برابر خواسته ما می‌گردد. (Nye, 2004: 6) بنابراین در عرصه جهانی نیز قدرت نرم، باعث شده کشورها برای دستیابی به نتایج مورد نظر خود به صورت الگو خواهان پیروی از آن باشند. (نای، ۱۳۸۷: ۴۴ - ۴۳)

از نظر جوزف نای سه منبع عمده برای قدرت نرم یک کشور وجود دارد:

فرهنگ: هنگامی که برای سایر کشورها از جذابیت برخوردار گردد؛ ارزش‌های سیاسی: هنگامی که با ارزش‌های اجتماعی داخلی، خارجی و روح حاکم بر سیاست‌های خارجی کشور مطابقت داشته باشد؛ مشروعیت: یعنی زمانی که سایر کشورها ارزش‌ها و فرهنگ ملی کشور مورد نظر را مشروع و اخلاقی تلقی نمایند. (Nye, 2004: 11-30)

امروزه هر کشور قدرتمندی درصدد است که با گسترش و اشاعه فرهنگ خود به عنوان یک قدرت نرم، به سه هدف نائل آید: ارتقای میزان مشروعیت نظام سیاسی در دیدگاه افکار عمومی بین‌الملل؛ کسب پرستیژ بین‌المللی؛ مدیریت افکار عمومی. (یزدانی و شیخون، ۱۳۹۱: ۱۱۰)

۴. دیپلماسی

دیپلماسی به عنوان مدیریت روابط با دولت‌ها و سایر کنشگران روابط بین‌الملل تعریف می‌شود (رحمانی، ۱۳۹۴: ۶۶) و به طور کلی دیپلماسی به دو دسته سنتی و عمومی (نوین) تقسیم می‌شود. در دیپلماسی سنتی که همان سیاست خارجی رسمی کشورهاست، مجریان و مخاطبان اصلی شامل مقامات رسمی دولت‌ها بوده و هدف اثرگذاری مستقیم بر تصمیم‌گیری رهبران کشور مقابل است. (هالستی، ۱۳۷۳: ۲۴۹) اما در دیپلماسی عمومی، شهروندان و مردم سایر کشورها مخاطب قرار می‌گیرند. (رحمانی، ۱۳۹۴: ۷۲) سیاست خارجی در عرصه دیپلماسی عمومی بیشتر از ابزارهای بین فرهنگی و ارتباطات بین‌المللی بهره گرفته (دهقانی فیروزآبادی و دیگران، ۱۳۹۴: ۸) و هدف اصلی توجیه سیاست‌ها نزد افکار عمومی، نخبگان یا تصمیم‌گیرندگان کشور هدف و یا جلب حمایت آنها است (9: 2006) تا با جذب افراد بیشتر و تأثیر بر اذهان آنان، دولت بتواند از بین مردم سایر کشورها، مخاطبان بیشتری را جذب کند. (Tuch, 1990: 4)

امروزه دیپلماسی عمومی تا جایی اهمیت دارد که وزارت خارجه بریتانیا در این زمینه می‌گوید: ما از طریق همکاری با توده مردم در خارج از کشور جهت نیل به اولویت‌های بین‌المللی استراتژیک‌مان بهره می‌گیریم. (اسنو و تیلور، ۱۳۹۰: ۶۴۹) وزارت خارجه آمریکا نیز بر این امر اذعان دارد که با دیپلماسی عمومی به دنبال حمایت از دستاوردها و اهداف خارجی، افزایش امنیت ملی از طریق شکل‌دادن و تأثیر بر افکار عمومی و همچنین توسعه ارتباط بین مردم دنیا با دولت و ملت آمریکا می‌باشد. (بیگلری، ۱۳۹۳: ۲۰ - ۱۹)

در دیپلماسی عمومی دو گونه دیپلماسی قابل بازشناسی است: نخست، دیپلماسی ارتباطی (رسانه‌ای: مبتنی بر رویکرد ارتباطات بین‌المللی) و دوم، دیپلماسی فرهنگی (مبتنی بر رویکرد ارتباطات بین فرهنگی). (سلیمی بنی و مجاورشیخان، ۱۳۹۲: ۳ / ۷۳)

۵. دیپلماسی فرهنگی

دیپلماسی فرهنگی از نظر میلتن کامینگز^۱ عبارت است از «مبادله ایده‌ها، اطلاعات، هنر، نحوه زندگی، نظام ارزشی، سنت‌ها و اعتقادات به منظور دستیابی به مفاهیم مشترک و تقویت تفاهم متقابل میان ملت‌ها و کشورها. (Cummings, 2003: 1) فرانک نینکوویچ^۲ نیز دیپلماسی فرهنگی را تلاش برای ارتقای سطح ارتباطات و تعامل میان ملل جهان با هدف طراحی و بنیاد نهادن تفاهم‌نامه‌ها و توافقات براساس ارزش‌های مشترک می‌داند. (Ninkovich, 1996: 3)

تعبیر گیفورد مالون^۳ از دیپلماسی فرهنگی، معماری یک بزرگراه دوطرفه به منظور ایجاد کانال‌هایی برای معرفی تصویر واقعی و ارزش‌های یک ملت و درعین‌حال، تلاش برای دریافت درست تصاویر واقعی از سایر ملت‌ها و فهم ارزش‌های آنها می‌باشد. (Malone, 1988: 12)

ابعاد مختلف دیپلماسی فرهنگی

۱. اهداف دیپلماسی فرهنگی

مهم‌ترین اهداف دیپلماسی فرهنگی شامل موارد ذیل است:

- کسب وجهه بین‌المللی در میان اقوام، ملت‌ها و اثرگذاری بر رفتار آنها؛
- ایجاد نهادهای علمی و فرهنگی جدید به منظور برقراری روابط پایدارتر در بین جوامع مختلف؛
- فهم دقیق اصول موجود در فرهنگ سایر ملت‌ها و کنکاش در ریشه‌های فرهنگی و اجتماعی دیگر جوامع با هدف ارتقاء درک متقابل میان ملت‌ها؛ (حقیقی، ۱۳۸۶: ۷۷ - ۷۶)
- ارائه دیدگاه روشن و موجه نسبت به فرهنگ ارزشی و رفتاری یک بازیگر برای بازیگران مختلف عرصه بین‌الملل شامل دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی دولتی و غیردولتی، نهادهای جوامع مدنی و افکار عمومی؛ (عسگریان و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۶۳)
- تواناسازی گفتگوی فرهنگی برای ایجاد روابط سازنده، بهبود ارتباطات و همکاری، جلوگیری از سوءتفاهم و کاهش درگیری. (شهرام‌نیا و نظیفی نائینی، ۱۳۹۲: ۱۴۲)

1. Milton Cummings.
2. Ninkovich Frank.
3. Malone Gifford.

۲. مزایای دیپلماسی فرهنگی

دیپلماسی فرهنگی در مقایسه با انواع دیگر دیپلماسی دارای مزایای بسیاری است که عبارت‌اند از:

- مواجه شدن با مقاومت کمتر در جوامع و کشورهای مقصد؛
- جذابیت به دلیل عدم وجود لحن خصمانه و آمرانه و برخورد از لحن نرم، فرهنگی و انسانی؛
- تلاش جهت کشف، تعریف و ترویج ارزش‌ها و منافع مشترک و جهان‌شمول و تأمین منافع ملی از طریق اتکاء به این ارزش‌ها؛
- رویکرد خلاقانه‌تر، انعطاف‌پذیرتر و فرصت‌طلبانه‌تر از دیپلماسی سنتی در تأمین منافع ملی کشورها؛ (خانی، ۱۳۸۴: ۱۳۹ - ۱۳۸)
- رسوخ دیپلماسی فرهنگی به لایه‌های زیرین جامعه از طریق تأثیر بر ضمیر ناخودآگاه مخاطبان؛
- افزایش تعامل فرهنگی با جوانان کشورهای دیگر با هدف اعتمادسازی با مردم دیگر کشورها و تأثیرگذاری مثبت بر سیاست‌مداران و مسئولان آینده؛
- فتح باب برای مفاهیم بیشتر کشورها و پایه‌گذاری برای جلب‌نظر سیاست‌گذاران به ایجاد توافقنامه‌ها.

۳. ابزارها و روش‌های دیپلماسی فرهنگی

دیپلماسی فرهنگی در حوزه اجرا نیازمند ابزارها، روش‌ها و سازوکارهایی است که در پرتو آنها می‌توان از فرهنگ و قابلیت‌های فرهنگی در خدمت منافع ملی بهره‌برداری کرد. از جمله آنها عبارت‌اند از:

- موافقت‌نامه‌های فرهنگی میان کشورها، مراکز علمی و فرهنگی؛
- همکاری‌ها و مبادلات فرهنگی؛
- جهانگردی و صنعت توریسم؛
- مبلغان مذهبی و دینی؛
- صادرات و واردات کالاها و خدمات فرهنگی؛
- حضور رسانه‌های قدرتمند در فضای مجازی به‌ویژه اینترنت، شبکه‌های ماهواره‌ای و نشر مکتوب؛
- وجود سازمان‌های بین‌المللی فرهنگی؛ (دهشیری، ۱۳۹۳: ۲۸)
- برجسته‌کردن نقش و تأثیر فرهیختگان و دانشمندان گذشته و معاصر کشور متبوع در پیشرفت علم و ادب در جهان و استفاده از آنها برای اهداف راهبردی دیپلماسی فرهنگی؛
- استفاده از ظرفیت‌های نهفته در زبان و ادبیات کشور و ترویج آن از طریق تأسیس رشته زبان و ادبیات

نقش و جایگاه دیپلماسی فرهنگی در تأمین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران □ ۱۶۳

در دانشگاه‌های مهم جهان و نیز اعطای بورس به‌منظور اشاعه فرهنگ و زبان کشور در سطح جهان؛
- حضور مؤثر در مجامع و همایش‌های بین‌المللی در کنار شرکت فعال در رخدادها و جشنواره‌های هنری و ورزشی بین‌المللی؛

- کمک به راه‌اندازی مراکز کشورشناسی و ایجاد کرسی در دانشگاه‌های معتبر جهان؛
- ارائه فرصت‌های مطالعاتی کوتاه‌مدت با هدف جذب نخبگان، اصحاب فکر و اندیشه از کشورهای مقصد؛ (خانی، ۱۳۸۴: ۱۴۰)

- ارتقای سطح مبادلات آموزشی بین دولت‌ها؛
- استفاد از کتاب به‌عنوان کالای فرهنگی در شناساندن فرهنگ ملی و بومی به دیگران؛
- مبادله نخبگان فکری در قالب اعزام اساتید و دانشجویان به خارج. (حقیقی، ۱۳۸۶: ۸۵)

دیپلماسی فرهنگی و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران

منافع ملی جمهوری اسلامی ایران شامل عناصر مختلفی از جمله قدرت، امنیت، توسعه و ترویج ارزش‌ها و صدور انقلاب است که در این راستا دیپلماسی فرهنگی نقش تعیین‌کننده‌ای در اشاعه فرهنگ ایرانی اسلامی و صدور انقلاب خواهد داشت.

دیپلماسی فرهنگی ایران با توجه به ماهیت ایدئولوژیک انقلاب اسلامی، حامل و ناقل قدرت نرم ایران اسلامی با محتوا و زمینه‌های ذیل است:

- ارائه تصویری از ایران، فرهنگ و تمدن اسلامی - ایرانی به‌عنوان یکی از تمدن‌های بزرگ جهان؛
- ارائه تصویری روشن و مبتنی بر ارزش‌های اسلامی منطبق با مکتب سیاسی امام خمینی؛
- تصویرسازی از ایران پیشرفته و تحول‌خواه در عرصه‌های علم، سیاست و فرهنگ به‌گونه‌ای که تبلیغ سنت‌ها، باورها، ایستارها، تاریخ، پیشرفت‌های علمی، فرهنگ عمومی و سبک زندگی ایرانیان برای سایر ملل ذیل آن تعریف می‌شود. (دهقانی فیروزآبادی و دیگران، ۱۳۹۴: ۱۰)

۱. دیپلماسی فرهنگی در سند چشم‌انداز بیست‌ساله

طبق سند چشم‌انداز بیست‌ساله، دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۴ باید این ویژگی‌ها را داشته باشد:

الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام با تحکیم الگوی مردم‌سالاری دینی، دارای توسعه کارآمد، جامعه اخلاقی، نواندیشی و پویایی فکری - اجتماعی، تأثیرگذار بر هم‌گرایی اسلامی و منطقه‌ای براساس تعالیم اسلامی و اندیشه‌های امام خمینی علیه السلام

و همچنین دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان براساس اصول عزت، حکمت و مصلحت. (سند چشم انداز بیست ساله ج.ا.ا.)

ذکر این نکته ضروری است که در اینجا الهام‌بخشی و صدور فرهنگی انقلاب اسلامی بیش از آنکه ناشی از عرضه جمهوری اسلامی باشد، معلول تمنا و تقاضای ملل دیگر برای شناخت و الگوبرداری از انقلاب اسلامی بوده و این امر متضمن ایجاد انقلاب فیزیکی در سایر کشورها و جوامع نیست؛ بلکه صدور انقلاب استعاره‌ای برای اشاعه ارزش‌ها، هنجارها و رساندن پیام رهایی‌بخش به ملت‌های مسلمان و مستضعف می‌باشد تا به همان غایتی رهنمون شوند که ملت ایران آن را تجربه کرده است.

از جمله عناصر مهم که می‌تواند منجر به الهام‌بخشی به سایر جوامع گردد عبارت است از: فرهنگ و ارزش‌های اسلامی، الگوی مردم‌سالاری دینی، تحکیم توسعه کارآمد و ارائه الگوی پیشرفت، نواندیشی دینی، معناسازی، پویایی فکری و ترویج جامعه اخلاقی، (موسوی و قربی، ۱۳۹۲: ۱۳۴ - ۱۱۳) ترویج معنویت در سیاست، ارزش‌های اسلامی و انسانی مانند عدالت‌طلبی، مبارزه با استبداد و استعمار، حمایت از مستضعفین و محرومین از طریق آگاهی‌بخشی به ملت‌های دیگر و ...

۲. کارکرد دیپلماسی فرهنگی در تأمین اهداف و منافع ملی کشور ایران

دیپلماسی فرهنگی قابلیت آن را دارد که علاوه بر الهام‌بخشی و صدور فرهنگی انقلاب اسلامی، در تأمین اهداف و منافع ملی کشور ایران نیز از طریق کارکردهای ذیل نقش ایفا نماید:

- معرفی هویت، شخصیت و روح فرهنگی - تمدنی ملت باستانی ایران و انقلاب اسلامی؛
- نمایش و عرضه ارزش‌ها و خاصه‌های فرهنگی ایران و انقلاب اسلامی؛
- ارائه تصویر واقعی و مثبت از مردم ایران به‌عنوان ملتی متمدن و با فرهنگ؛
- نمایش و ترویج ارزش‌های فرهنگی مشترک ایران با ملت‌های منطقه؛
- گسترش و توسعه روابط مردم با مردم که پایدار باشد؛
- تأثیرگذاری بر نخبگان علمی - فرهنگی کشورهای مختلف که از طریق دیپلماسی سنتی و سیاسی امکان‌پذیر نمی‌باشد؛
- فراهم ساختن بستر و زمینه لازم برای برقراری تماس با افکار عمومی؛
- کمک به ایجاد اعتماد و تسهیل اعتمادسازی با کشورهای مختلف جهت زمینه‌سازی برای همکاری؛
- امکان‌پذیر ساختن برقراری تماس و ارتباط نزدیک با گروه‌های اجتماعی و فرهنگی مانند جوانان، زنان و عامه مردم علاقمند به تمدن و فرهنگ اسلام و ایران؛

- آشنا ساختن مردم و ملت ایران با ارزش‌های فرهنگی سایر ملت‌ها؛
- ایجاد فضای فرهنگی و اخلاقی مثبت برای مقابله با تهاجم و نفوذ فرهنگ بیگانه؛
- کمک به همکاری مشترک فرهنگی کشورهای همسو جهت مقابله با امپریالیسم فرهنگی؛
- توسعه و گسترش مبادله اطلاعات جهت آگاهی‌بخشی بیشتر دستاوردهای فرهنگی ایران؛
- زمینه‌سازی لازم جهت افزایش دسترسی عمومی مردم سایر کشورها به تولیدات و داشته‌های فرهنگی و تمدنی مردم و ملت ایران؛
- برقراری و تسهیل روابط و مبادلات بین هنرمندان، دانشمندان و نخبگان فرهنگی ایران و سایر کشورها؛
- ارائه راهکارها و ایجاد سازوکارهای مؤثر جهت یافتن اشکال و ابعاد جدید همکاری گسترده بین ایران و کشورهای دیگر. (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹: ۱۰۹ - ۱۰۸)

۳. مؤلفه‌ها و ابزارهای دیپلماسی فرهنگی در تأمین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران

برای اینکه بهتر بتوان به نقش و جایگاه دیپلماسی فرهنگی در تأمین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران پی برد، ضرورت دارد این مؤلفه‌ها را بشناسیم. در این زمینه گرچه دسته‌بندی‌های متفاوتی ارائه شده است، اما با توجه به محوریت جامعه المصطفی ﷺ در این مقاله و سنخیت مؤلفه‌ها با فعالیت این مرکز، می‌توان سه دسته مهم از مؤلفه‌ها را برشمرد:

الف) مؤلفه‌های مرتبط با هدف و پیام دیپلماسی

ارزشی مشترک

تأکید بر اصول اخلاقی مشترک انسانی؛ ترویج عدالت‌خواهی؛ مخالفت با ظلم و حمایت از مستضعفان عالم؛ ترویج استقلال و مخالفت با استبداد داخلی و استکبار جهانی.

دینی

ترویج اسلام ناب و مکتب تشیع؛ معرفی مدل حکومتی مبتنی بر ولایت فقیه؛ معرفی فرهنگ ایشار و فداکاری با الهام از آموزه‌های اصیل اسلامی و تعالیم اهل بیت علیهم‌السلام؛ تأکید بر شعار هم‌گرایی اسلامی؛ اهتمام به نظم نوین جهانی اسلامی؛ ترویج معنویت‌گرایی؛ ترویج فرهنگ قرآن و عترت؛ گسترش زبان و ادبیات ایرانی - اسلامی.

ب) مؤلفه‌های ابزاری - روشی

فرهنگی

استفاده از رسانه‌های شنیداری؛ بهره‌گیری از کتاب و نشریات (اهداء به کتابخانه، برگزاری نمایشگاه

و...؛ استفاده از فیلم و سینما با مضمون معرفی هویت ایرانی - اسلامی ایران؛ برقراری کرسی‌های زبان فارسی در مراکز علمی دنیا؛ برگزاری محافل فرهنگی؛ برگزاری مسابقات بین‌المللی در عرصه فرهنگی، ورزشی، قرآنی و...؛ اجرای نمایش‌های هنری؛ عرضه و ترویج آداب، رسوم و سبک زندگی.

علمی

برگزاری مسابقات بین‌المللی در زمینه‌های علمی، آموزشی، پژوهشی، فنی و...؛ برگزاری اجلاس و همایش‌های علمی بین‌المللی در داخل و خارج کشور؛ مشارکت فعال در اجلاس و همایش‌های علمی بین‌المللی؛ جذب دانشجوی خارجی؛ آموزش دانش و مهارت‌های کاربردی؛ نهضت ترجمه (ترجمه کتاب‌های مناسب به زبان‌های زنده دنیا)؛ برگزاری دوره‌های آموزشی با اساتید ایرانی.

اجتماعی

عرضه خدمات فرهنگی - اجتماعی (بهداشتی، درمانی، هنری، مهارتی و...)؛ به کارگیری فضای مجازی؛ ساخت و استفاده از بازی‌های رایانه‌ای مناسب؛ حمایت‌های اقتصادی هدفمند؛ اجرای پروژه‌های بین‌المللی در داخل و خارج؛ مدیریت راهبردی دیپلماسی فرهنگی متناسب با شرایط و تغییرات محیطی و رقابتی.

ج) مؤلفه‌های برنامه‌ای دیپلماسی فرهنگی

برنامه‌ای پیش‌دستانه

جریان‌سازی فرهنگی در عرصه بین‌المللی همسو با سیاست‌های فرهنگی؛ ترویج اسلام عقلانی؛ الهام‌بخشی با تأثیرگذاری متکی به خودباوری، بیداری اسلامی و مخالفت با استکبار جهانی؛ پیشتازی در تمدن‌سازی اسلامی - ایرانی و ائتلاف‌سازی در مقابل تمدن غرب و نظام سرمایه‌داری؛ ترویج عدالت‌خواهی و گفتمان دینی در عرصه بین‌الملل؛ استفاده نظام‌مند و شبکه‌ای از ظرفیت‌های ذاتی اسلام، مسلمانان و ملت‌های علاقمند به اسلام و مکتب تشیع.

برنامه‌ای فعال

فعالیت بین‌المللی فرهنگی بصورت نظام‌مند، هدایت‌گر و یکپارچه؛ تقریب مذاهب اسلامی با همکاری اهل سنت؛ تصویرسازی از ایران اسلامی مستقل، عزتمند و مبتنی بر مردم‌سالاری دینی؛ حضور اولویت‌بندی‌شده جغرافیایی در تعاملات سیاسی و فرهنگی بین‌المللی؛ استقرار مدیریت راهبردی دیپلماسی فرهنگی در دستگاه دیپلماسی کشور (دهقانی فیروزآبادی و دیگران، ۱۳۹۴: ۱۱ - ۱۴).

۴. نهادهای فعال در عرصه دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران با توجه به ضرورت برقراری روابط مسالمت‌آمیز با جهان و

همچنین الهام بخشی انقلاب، دیپلماسی فرهنگی جایگاه ویژه‌ای در نظام جمهوری اسلامی پیدا نموده و تکثر نهادهای متولی روابط فرهنگی بین‌المللی مؤید این ادعاست.

نهادهای فعال در عرصه دیپلماسی فرهنگی در زمینه‌های سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، نظارت، هدایت، حمایت و فعالیت اجرایی (پژوهشی، آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی) فعال می‌باشند و از جمله مهم‌ترین مراکز فعال در این عرصه عبارت‌اند از: شورای عالی انقلاب فرهنگی، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، بنیاد سعدی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، دفتر تبلیغات اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، جامعه المصطفی ﷺ العالمیه، معاونت امور بین الملل صداوسیما، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، مجمع جهانی اهل بیت علیهم‌السلام، اداره کل فرهنگی وزارت خارجه و ...

با وجود اهمیت هریک از این نهادها، در ادامه درصدد بررسی نقش و جایگاه جامعه المصطفی ﷺ العالمیه در دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و تأمین منافع ملی هستیم.

جامعه المصطفی ﷺ العالمیه و دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران

بر مبنای اساسنامه جامعه المصطفی ﷺ العالمیه که در جلسه ۶۳۵ مورخ ۱۳۸۷/۸/۲۱ شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده است، این مرکز یک نهاد علمی و بین‌المللی است که با هدف گسترش علوم اسلامی، انسانی و اجتماعی و از طریق کارکردهای آموزشی، تربیتی، پژوهشی و فرهنگی، به فعالیت‌های حوزوی و دانشگاهی از سوی جمهوری اسلامی برای غیر ایرانی‌ها می‌پردازد. (<http://df.farhangoelm.ir>)

۱. اهداف منطبق با سیاست‌های کلان نظام

یکی از سیاست‌هایی که در قالب دیپلماسی فرهنگی ایران همواره اهمیت دارد، بحث آموزش و پذیرش دانشجویان خارجی است که مورد توجه شورای عالی انقلاب فرهنگی نیز قرار گرفته است. در این خصوص مصوب جلسه ۵۷۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی مورخ ۱۳۸۴/۱۲/۲ اهدافی را برای این امر ترسیم نموده است که عبارت‌اند از:

تقویت نگرش مثبت دانشجویان خارجی به جمهوری اسلامی و فرهنگ اصیل ایرانی؛ تربیت نیروهای کارآمد، متعهد و آشنا به منطق انقلاب اسلامی؛ تعمیق آگاهی دانشجویان خارجی نسبت به اسلام و ارزش‌های انقلاب اسلامی؛ آشنایی دانشجویان خارجی با چالش‌ها و نیازهای جهان اسلام؛ تربیت متخصصان متعهد به منظور کمک به ارتقای علمی کشورهای اسلامی.

عطف به این اهداف، ماده ۹ اساسنامه جامعة المصطفی (ع) مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی نیز به این امر اختصاص داشته و اهداف فعالیت خود را شامل موارد ذیل می‌داند:

تربیت مجتهدان، عالمان، محققان، متخصصان، مدرسان، مبلغان، مترجمان، مربیان و مدیران پارسا، متعهد و زمان‌شناس؛ تبیین، تولید و تعمیق اندیشه دینی و قرآنی و توسعه نظریه‌های اسلامی در زمینه‌های گوناگون؛ نشر و ترویج اسلام ناب محمدی (ع) مبتنی بر معارف قرآن و اهل بیت (ع).

۲. چشم‌انداز فعالیت در افق ۱۴۰۴

جامعة المصطفی (ع) العالمیه در راستای استقرار فرهنگ اسلام ناب محمدی (ع)، معارف قرآن و اهل‌بیت، تجدید حیات تمدن اسلامی و بسط علوم اسلامی در گستره جهانی و افق ۱۴۰۴، نهادی است بالنده و سرآمد در بین مراکز علمی اسلامی و الهام‌بخش با مرجعیت علمی - دینی که از طریق دستاوردهای اندیشه‌ای در طراز جهانی، دانش‌آموختگانی عالم، مهذب، مسئولیت‌پذیر و تأثیرگذار در گفتمان‌های علمی و فرهنگی بین‌المللی، حضوری مؤثر و نقش‌آفرین در عرصه‌های معرفتی و مناطق استراتژیک جهان دارد. (<http://miu.ac.ir>)

۳. وظایف و اختیارات

بر مبنای ماده ۱۰ اساسنامه جامعة المصطفی (ع)، این مرکز وظایف و اختیارات ذیل را دارد:

تأسیس، اداره، حمایت و گسترش حوزه‌ها، دانشگاه‌ها، معاهد قرآنی و مؤسسات آموزشی، پژوهشی و فرهنگی تابعه، وابسته و مردم‌نهاد بومی و غیربومی در داخل و خارج کشور؛ سیاست‌گذاری و مدیریت امور طلاب و فضیله‌خواهر و برادر غیرایرانی در داخل و خارج کشور؛ طراحی، تدوین و اجرای نظام‌های جامع آموزشی، پژوهشی و تربیتی؛ طراحی و اجرای رشته‌ها در سطوح و مقاطع مختلف تحصیلی، آموزش‌های تمهیدی، زبان فارسی و سایر زبان‌های مورد نیاز - متناسب با اهداف جامعه - به شیوه حضوری و غیرحضوری؛ برگزاری دوره‌های کوتاه‌مدت، کاربردی و اعطای فرصت‌های مطالعاتی متناسب با نیاز جوامع مختلف؛ کشف، جذب، پرورش استعدادها و حمایت از نخبگان و شخصیت‌های علمی جهان اسلام؛ اجرای نظام اخلاقی و تربیتی اسلامی، تعالی‌بخشی معنوی و اخلاقی و تربیت جامع و متوازن طلاب، خانواده و فرزندان آنان؛ تألیف، ترجمه و انجام پژوهش‌های بنیادین و کاربردی مورد نیاز؛ نشر محصولات علمی - فرهنگی در قالب‌ها و زبان‌های گوناگون در چارچوب مأموریت و اهداف؛ ایجاد، اداره و حمایت فعالیت‌های رسانه‌ای در چارچوب مأموریت و اهداف؛ گسترش روابط و همکاری‌های علمی فرهنگی با مؤسسات و مراکز آموزشی،

پژوهشی و فرهنگی سراسر جهان؛ عضویت در نهادها و سازمان‌های بین‌المللی علمی - فرهنگی و اعطای مدرک و عضویت افتخاری به شخصیت‌های علمی جهان؛ ایجاد کرسی‌های علمی - آموزشی با اولویت اسلام‌شناسی و شیعه‌شناسی در دانشگاه‌ها و مراکز علمی؛ زمینه‌سازی و مدیریت فعالیت‌های آموزشی، علمی، فرهنگی و تبلیغی دانش‌پژوهان و فضلاء جامعه و حمایت و پشتیبانی از آنان؛ مدیریت و سامان‌دهی امور دانش‌آموختگان حوزه‌ها، دانشگاه‌ها و مراکز تابعه و وابسته؛ توانمندسازی سازمانی، تأمین کادر علمی - مدیریتی واحدها و مراکز تابعه و وابسته جامعه و بهسازی مستمر و ارتقای سطح دانش، بینش و مهارت منابع انسانی؛ اعطای بورس تحصیلی به اساتید، طلاب و روحانیون جامعه المصطفی (ع) و یا طلاب و دانشجویان دیگر نهادها و مراکز آموزشی - پژوهشی؛ همکاری با وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در امر پذیرش دانشجویان غیرایرانی، فعالیت‌های فرهنگی و آموزش زبان فارسی و معارف اسلامی به آنان، همسر و فرزندان ایشان.

۴. نتایج و دستاوردها

الف) واحدهای داخل و خارج کشور

سازمان مرکزی جامعه المصطفی (ع) در ایران و در شهر قم قرار دارد و بیش از ۱۷۰ واحد آموزشی و پژوهشی وابسته آن در داخل و خارج کشور مستقر است. این واحدها در شهرهای قم، مشهد، تهران، اصفهان، گرگان، تبریز، قشم و بیش از ۶۰ کشور دیگر است که آفریقای جنوبی، آلبانی، آلمان، افغانستان، اندونزی، انگلستان، اوگاندا، برزیل، بنگلادش، بورکینافاسو، بوسنی و هرزگوین، بنین، پاکستان، تانزانیا، تایلند، ترکیه، توگو، دانمارک، روسیه، ژاپن، ساحل عاج، سوئد، سنگال، سوریه، سیرالئون، صربستان، عراق، غنا، فیلیپین، قرقیزستان، قزاقستان، کامرون، کوزوو، کنگو دموکراتیک، کومور، گامبیا، گرجستان، گویان، گینه، لبنان، ماداگاسکار، مالاوی، مالزی، مالی، میانمار، نروژ، نیجر، نیجریه، هلند، هند و... از جمله واحدهای فعال هستند. (همان)

ب) فعالیت آموزشی

در جامعه المصطفی (ع) العالمیه دو نظام آموزشی حوزه‌ای و دانشگاهی در قالب ۱۷۰ رشته و گرایش وجود دارد که در رشته‌های اسلامی برخی از آنها شامل فقه، اصول فقه، قرآن، حدیث، فلسفه، عرفان، اخلاق، کلام، تاریخ اسلام و... بوده و در حوزه علوم انسانی نیز رشته‌ها و گرایش‌هایی همچون علوم تربیتی، حقوق، روان‌شناسی، اقتصاد، جامعه‌شناسی، علوم سیاسی، بانک‌داری، ارتباطات، مدیریت، زبان، فرهنگ و ادبیات (فارسی، عربی، انگلیسی، فرانسوی، چینی، ترکی استانبولی، مالاویو، ژاپنی، کره‌ای، اسپانیولی، پرتغالی، روسی و...) با رویکرد اسلامی ارائه می‌شود.

جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية با پشتوانه بیش از ۳۵۰۰ عضو هیئت علمی، استاد تمام وقت و پاره وقت در ۱۵۰ گروه علمی، دروس خود را ارائه نموده و دانش آموختگان مدرک رسمی مورد تأیید مراکز و سازمان‌های علمی بین‌المللی جهان را دریافت می‌نمایند. (همان)

این دروس در سطوح مختلف حوزوی - دانشگاهی تدریس می‌شود که عبارت‌اند از: دوره تمهیدی (آموزش زبان فارسی و معارف اسلامی)، سطح ۱ (کاردانی)، سطح ۲ (کارشناسی)، سطح ۳ (کارشناسی ارشد)، سطح ۴ (دکتری) و سطح ۵ (اجتهاد). (همان)

علاوه بر دوره‌های حضوری بلندمدت، همچنین دوره‌های کوتاه‌مدت آشنایی با معارف اسلامی در داخل و خارج کشور برای پیروان ادیان مختلف اعم از سیاست‌مداران، اساتید دانشگاه، رهبران دینی، دانشجویان و سایر اقشار برگزار شده و فرصت‌های مطالعاتی فراوانی نیز به دانشمندان و فرهیختگان سراسر جهان اعطاء می‌شود (<http://fa.alhikmah.miu.ac.ir>) که یکی از آثار مهم آن، تغییر نگاه منفی افراد نسبت به اسلام، ایران و تشیع بوده است.

یکی دیگر از فعالیت‌های مهم این مرکز، ارائه آموزش‌های مجازی در بستر اینترنت و سیستم‌های موبایلی است که با استفاده از فناوری‌های نوین در فضای مجازی، فرصت برابر فراگیری علوم اسلامی و انسانی را برای انبوهی از علاقه‌مندان از سراسر جهان در مقاطع تحصیلی کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دوره‌های کوتاه‌مدت و پودمانی، بدون محدودیت در مذهب، ملیت، جنسیت و جغرافیا فراهم نموده است. (<http://mou.ir>)

ج) آموزش زبان فارسی

زبان فارسی یکی از ابزارهای اصلی دیپلماسی فرهنگی محسوب می‌شود و اولین گام ورود دانش‌پژوهان به جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية در داخل ایران، دوره آموزش یک‌ساله زبان فارسی است که همه افراد ملزم به گذراندن آن می‌باشند و در این زمینه «بیش از ۳۰ هزار نفر تاکنون از بیش از یکصد ملیت جهان در مرکز آموزش زبان فارسی جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية آموزش دیده‌اند». (بنیاد سعدی، <http://www.sflc.ir>) فواید و اهداف این دوره را می‌توان در موارد ذیل برشمرد:

آماده‌ساختن جوانان و نخبگان آینده کشورها برای تکلم به زبان فارسی به‌عنوان دومین زبان اسلام؛ آشنایی با زبان فارسی که حامل فرهنگ، ادبیات و تمدن اسلامی - ایرانی است؛ زمینه‌سازی برای فراگیری تعالیم مقدس اسلام و تشیع؛ امکان استفاده مستقیم مخاطبان از منابع فارسی و شناخت بهتر فرهنگ ایران و اسلام؛ برقراری تعامل و ارتباط دانش‌پژوهان خارجی در داخل ایران؛ ایجاد تصویر مثبت از فرهنگ و هویت ایرانی در ذهن مخاطبان و رفع بدگمانی ناشی از تبلیغات

مسموم غرب با مراجعه به وبگاه‌های فارسی؛ تدریس فارغ‌التحصیلان در کُرسی‌های زبان فارسی دانشگاه‌های مختلف جهان.

د) تولیدات پژوهشی

دانشگاه بین‌المللی المصطفی علیه‌السلام با بهره‌مندی از گروه‌های علمی آموزشی و پژوهشی، ۹۰ انجمن علمی، بیش از ۳۰۰۰ پژوهشگر، ۱۲ مرکز پژوهشی، پژوهشگاه و نیز ۶۰ کتابخانه در داخل و خارج کشور، تولیدات علمی فراوانی در زمینه ترجمه، تألیف، پژوهش و تصحیح در قالب ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب، ۴۰۰۰ پایان‌نامه، ۲۰۰ عنوان مجله علمی و اطلاع‌رسانی، ۵۰۰ عنوان کتاب درسی، ۸۳ سایت علمی و ۳۵۰۰۰ مقاله به بیش از ۲۰ زبان زنده جهان عرضه نموده است. (<http://miu.ac.ir>)

دستاوردهای علمی این مرکز در قالب کتاب و منشورات دیگر به زبان‌های مختلف به همت مراکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه‌السلام در قم، مشهد، تهران و اصفهان و نیز در کشورهای انگلستان، اندونزی، مالزی، لبنان، هند، پاکستان، افغانستان و تایلند چاپ و منتشر می‌شود.

این نهاد علمی به منظور گسترش ارتباطات پژوهشی و تبادلات علمی، همواره همایش‌های علمی، کارگاه‌های پژوهشی، اردوهای علمی، المپیادها و مسابقات علمی بین‌المللی متعددی را به صورت سالانه در داخل و خارج کشور به صورت مستقل برگزار نموده و یا با مراکز داخلی و خارجی در برگزاری این برنامه‌ها همکاری می‌نماید. افزون بر این، فرصت‌های مطالعاتی بسیاری را در اختیار پژوهشگران مراکز علمی جهان قرار می‌دهد.

ه) فرهنگی - تربیتی

جامعه المصطفی علیه‌السلام العالمیه بنا بر رسالت خود، تربیت را در کنار تعلیم قرار داده و با تدوین نظام‌نامه تربیتی، به دنبال پرورش جامع و متوازن دانش‌پژوهان در ابعاد علمی، اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی است. در این زمینه، با بهره‌برداری از مراکز تخصصی و ۲۲۰ تشکل فرهنگی دانش‌پژوهان از ۴۰ ملیت، توانسته است بیش از ۷۰۰۰ اردوی فرهنگی، ۵۰۰۰ مراسم فرهنگی و مذهبی، ۲۳ دوره المپیاد بین‌المللی قرآن و حدیث در داخل و خارج کشور، ۱۰۰ دوره المپیاد و مسابقات ورزشی، ۹ دوره جشنواره طوبی (دستاوردهای فرهنگی و هنری دانش‌پژوهان) و ۲۰۰۰ دوره آموزش‌های مهارتی و کاربردی در زمینه‌های فرهنگی، هنری، رسانه‌ای، امدادی، فنی و مدیریتی برگزار کند. راه‌اندازی ۴۰۰۰ سایت و وبلاگ و انتشار ۳۰۰ نشریه فرهنگی به بیش از ۴۰ زبان زنده دنیا از دیگر اقدامات در این زمینه است. راه‌اندازی اتحادیه رادیو و تلویزیون‌های طلاب جامعه المصطفی علیه‌السلام نیز از نتایج توانمندی‌ها و فعالیت‌های فرهنگی می‌باشد. جامعه المصطفی علیه‌السلام با در پیش گرفتن راهبرد قرآن

محوری، افزون بر راه‌اندازی رشته‌های گوناگون آموزشی و پژوهش‌های قرآنی فراوان، توانسته است بیش از ۲۰۰۰ نفر از دانش‌پژوهان و فرزندان‌شان را به جمع حافظان قرآن کریم بیفزاید. (همان)

و) ارتباطات

جامعة المصطفیٰ ﷺ به‌منظور گسترش ارتباطات آموزشی و پژوهشی با نهادها و مراکز علمی - فرهنگی جهان، با استفاده از کارشناسان داخلی و خارجی، کمیسیون‌های منطقه‌ای و میزبانی مهمانان خارجی، توانسته است با بیش از ۱۰۰۰ مرکز علمی - فرهنگی و ۱۵۰۰ شخصیت علمی و فرهنگی در جهان ارتباط برقرار کرده، با ۱۱۰ دانشگاه و مرکز علمی بین‌المللی در داخل و خارج کشور تفاهم‌نامه همکاری امضا نموده و در مراکز بین‌المللی نیز عضویت دارد که از جمله آنها عبارت‌اند از: اتحادیه بین‌المللی دانشگاه‌ها،^۱ اتحادیه دانشگاه‌های جهان اسلام،^۲ اتحادیه دانشگاه‌های آسیا و اقیانوسیه،^۳ اتحادیه بین‌المللی رؤسای دانشگاه‌های جهان^۴ و اتحادیه دانشجویان جهان اسلام^۵ و... (همان)

ز) دانش‌آموختگان

این نهاد علمی بین‌المللی از بدو فعالیت تا به‌حال بیش از ۵۰۰۰۰ دانش‌پژوه مرد و زن را از ۱۲۲ ملیت، تحت تعلیم و تربیت خود داشته که تاکنون بیش از ۲۵۰۰۰ نفر از آنان، پس از کسب علم و معرفت در حوزه‌های گوناگون علوم اسلامی و انسانی در ظرف چارچوب خردپذیری و تعهدگرایی به کشورهای خویش بازگشته و به فعالیت در مراکز علمی - فرهنگی جهان مشغول شده و با حضور در سطوح عالی علمی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی، در راه اعتلای ارزش‌های والای بشری و پیشرفت علمی و معنوی جهان تلاش نموده و این افراد هم‌اکنون در قالب ۴۰ انجمن دانش‌آموختگان در جهان فعال بوده و ضمن ارتباط علمی پیوسته با جامعة المصطفیٰ ﷺ، به تبادل نظرات و تجربیات علمی و فرهنگی با یکدیگر اهتمام می‌ورزند. همچنین سالانه شماری از دانش‌آموختگان نخبه و فعال از سراسر جهان در ایران گردهم می‌آیند تا ضمن بررسی آخرین وضعیت، از نظرات و پیشنهادهای آنها برای انجام اصلاحات لازم در اهداف، طرح‌ها و برنامه‌ها استفاده می‌گردد. (همان)

نتیجه

دیپلماسی فرهنگی یکی از مهم‌ترین شاخه‌های دیپلماسی عمومی (نوبین) است که سیاست‌مداران

1. IAU: International Association of Universities.
2. FUIW: Federation of Universities of Islamic World.
3. AUAP: Asian Pacific University Association.
4. International Union of Chiefs of Universities of the World.
5. UIWS: Union Islamic World Students.

کشورهای مختلف با استفاده از آن به دنبال تأثیرگذاری بر جامعه هدف به خصوص افکار عمومی بوده و در این راستا با اختصاص بودجه تلاش می‌کنند تا با عرضه فرهنگ، دیدگاه‌ها و ارزش‌های خود به مردم کشورهای دیگر بتوانند تصویر مثبتی از خود در میان آنها ایجاد نموده و با خنثی نمودن تصویر منفی در ذهنیت آنها و همراهی افکار عمومی کشور هدف، زمینه‌هایی را فراهم نمایند که به واسطه آن به سیاست‌ها و اهداف خود در سطح منطقه و جهان دست یابند.

با توجه به اینکه بسیاری از کشورها با بهره‌گیری از ابزارهای قدرت نرم و دیپلماسی فرهنگی درصدد هستند تا منافع ملی خود را تأمین کنند، جمهوری اسلامی ایران نیز با پشتوانه تاریخ، فرهنگ و تمدن چند هزارساله، اندیشه‌های اسلامی - ایرانی و آرمان‌های انقلاب اسلامی، ضرورت دارد از ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های خود در شکل دادن به ارزش‌ها و هنجارهای ملت‌ها و افکار عمومی بهره‌گیرد تا ایجاد مشروعیت و مقبولیت در میان آنها منجر به الگوبرداری در جهان شود.

در راستای الهام‌بخشی ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی - ایرانی و صدور فرهنگی انقلاب، نهادهای مختلفی در زمینه دیپلماسی فرهنگی فعال هستند که جامعه المصطفی علیه السلام العالمیه به عنوان یک مرکز علمی و فرهنگی فعال در داخل و خارج کشور، درصدد استقرار فرهنگ اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله، معارف قرآن و اهل بیت علیهم السلام، تجدید حیات تمدن اسلامی و بسط علوم اسلامی است.

این مرکز از طریق آموزش علوم اسلامی و علوم انسانی با رویکرد اسلامی، ترویج ارزش‌های اسلام ناب، آموزش زبان فارسی و معرفی فرهنگ و تمدن اصیل اسلامی - ایرانی، به ارائه تصویر مثبت از اسلام، ایران و تشیع در میان اقشار فرهیخته کشورهای مختلف پرداخته و همچنین به خنثی‌سازی و مقابله با جلوه‌های منفی ایجادشده در افکار عمومی منطقه و جهان می‌پردازد تا در نهایت با جذب دیگران به ارزش‌ها، هنجارها، سیاست‌ها و اهداف نظام جمهوری اسلامی ایران، از فرهنگ و روش زندگی اسلامی - ایرانی الگوبرداری شود.

با وجود تلاش‌ها و اقدامات صورت گرفته از سوی نهادها و مراکز هم‌چون جامعه المصطفی علیه السلام العالمیه در تأمین منافع ملی از طریق دیپلماسی فرهنگی، با این حال جهت کسب موفقیت بیشتر در این زمینه نکات و پیشنهادات ذیل ارائه می‌گردد:

- درک اهمیت دیپلماسی فرهنگی توسط مسئولین به عنوان یکی از ابزارهای قدرت در تأمین

منافع ملی و اهتمام به سیاست‌های بلند مدت و پایدار فرهنگی در منطقه و جهان؛

- گسترش رابطه با ملت‌ها از طریق مراکز علمی با تأکید بر تعامل و تفاهم فرهنگی متقابل؛

- توسعه دیپلماسی دینی در سیاست خارجی ایران با هدف کاهش خشونت و اتحاد بین ادیان و مذاهب؛

- توجه به نهادهای تأثیرگذار در عرصه دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران همچون جامعة المصطفیٰ (ع) العالمیه و اتخاذ سیاست های انبساطی در گسترش فعالیت های این مراکز به جای رویکرد انقباضی ناشی از کاهش بودجه در کشور؛

- ضرورت حمایت دولت از ایجاد و گسترش کرسی ها و دپارتمان های شرق شناسی، ایران شناسی، اسلام شناسی و زبان فارسی در دانشگاه های مختلف جهان با استفاده از فارغ التحصیلان جامعة المصطفیٰ (ع)؛

- ضرورت آشنا ساختن افکار عمومی و جامعه نخبگانی با نقش مرکزی مانند جامعة المصطفیٰ (ع) العالمیه در تأمین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران؛

- دفاع و روشنگری جامعة المصطفیٰ (ع) العالمیه و سایر مراکز از کارایی خود در میان مسئولین، فرهیختگان و افکار عمومی.

منابع و مأخذ

۱. اسنو، ناسی و تیلور، فیلیپ. ام، ۱۳۹۰، **کتاب مرجع دیپلماسی عمومی**، ترجمه روح الله طالبی آرانلی، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۲. بنیاد سعدی، «جامعة المصطفیٰ (ع) العالمیه؛ مدرسه المهدی (ع)»، <http://www.sflc.ir>
۳. بیگلری، محمدصادق، ۱۳۹۳، **کارکرد دیپلماسی عمومی**، تهران، مرکز مطالعات فرهنگی بین المللی.
۴. پوراحمدی، حسین، ۱۳۸۹، **قدرت نرم و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران**، قم، بوستان کتاب.
۵. تراسبی، دیوید، ۱۳۸۲، **اقتصاد و فرهنگ**، ترجمه کاظم فرهادی، تهران، نشر نی.
۶. حقیقی، رضا، ۱۳۸۶، **فرهنگ و دیپلماسی**، تهران، الهدی.
۷. خانی، محمدحسن، ۱۳۸۴، «دیپلماسی فرهنگی و جایگاه آن در سیاست خارجی کشورها»، **دوفصلنامه دانش سیاسی**، شماره ۲، پاییز و زمستان ۸۴.
۸. دهشیری، محمدرضا، ۱۳۹۳، **دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران**، تهران، نشر کتیبه.
۹. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال، ۱۳۸۹، «دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی در منطقه خلیج فارس»، **فصلنامه سیاست**، دوره ۴۰، شماره ۴، زمستان ۸۹.
۱۰. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال، محمدباقر خرمشاد و محمدحسین رستگاری، ۱۳۹۴، «مؤلفه های کلیدی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، **فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی**، شماره ۳۲، پاییز ۹۴.

۱۱. رحمانی، منصور، ۱۳۹۴، «دیپلماسی عمومی و سیاست خارجی»، *فصلنامه مطالعات راهبردی جهانی‌شدن*، شماره ۱۵، بهار ۹۴.
۱۲. سلیمی‌بنی، صادق و محمد مجاورشیخان، ۱۳۹۲، «جایگاه دیپلماسی فرهنگی در سیاست خارجی کشورها»، *پژوهش در تاریخ*، پاییز ۹۲، ش ۳، دوره ۴، ص ۷۳.
۱۳. شهرام‌نیا، امیرمسعود و نازنین نظیفی نائینی، ۱۳۹۲، «تأثیر جهانی‌شدن بر دیپلماسی فرهنگی با تأکید بر نظریه صلح‌سازی»، *فصلنامه راهبرد فرهنگ*، شماره ۲۴، زمستان ۹۲.
۱۴. عسگریان، عباسقلی، صارم شیرواند و میرهادی موسوی، ۱۳۹۳، «نقش زبان در گفتمان دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی*، شماره ۱۹.
۱۵. علی‌بخشی، ابراهیم و محمدحسن بیات، ۱۳۸۷، «مبانی نظری منافع ملی»، تهران، نشر اجا (ارتش جمهوری اسلامی ایران).
۱۶. عمیدزنجانی، عباسعلی، ۱۳۶۶، *فقه سیاسی*، تهران، امیرکبیر.
۱۷. فرانکل، جوزف، ۱۳۷۶، *روابط بین‌الملل در جهان متغیر*، ترجمه عبدالرحمن عالم، تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات.
۱۸. گالبرایت، جان کنت، ۱۳۶۶، *کالبدشناسی قدرت*، ترجمه احمد شهسا، بی‌جا، انتشارات احمد شهسا.
۱۹. گیدنز، آنتونی، ۱۳۷۹، *جاسه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.
۲۰. موسوی، سید صدرالدین و سید محمدجواد قربی، ۱۳۹۲، «الهام‌بخشی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴»، *دوفصلنامه مطالعات قدرت نرم*، شماره ۹، پاییز و زمستان ۹۲.
۲۱. نای، جوزف، ۱۳۸۷، *قدرت نرم*، ترجمه محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه‌السلام.
۲۲. نای، جوزف، ۱۳۸۹، *قدرت نرم: ابزارهای موفقیت در سیاست بین‌الملل*، ترجمه سید محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه‌السلام.
۲۳. نقیب‌زاده، احمد، ۱۳۸۱، *تأثیر فرهنگ ملی بر سیاست خارجی ج.ا.ایران*، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
۲۴. هالستی، کی. جی.، ۱۳۷۳، *مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل*، ترجمه بهرام مستقیمی و مسعود طارم سری، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۲۵. وحید، مجید و حسین قلجی، ۱۳۹۳، «بخش فرهنگ و سیاست‌های کلان فرهنگی در اروپا»، *فصلنامه سیاست*، شماره ۴۴، زمستان ۹۳.
۲۶. یزدانی، عنایت‌اله و احسان شیخون، ۱۳۹۱، «قدرت نرم در سیاست خارجی آمریکا با تأکید بر پدیده فرهنگ»، *دوفصلنامه قدرت نرم*، شماره ۵، بهار ۹۱.

27. Cummings, Milton C, 2003, *Cultural Diplomacy and the US Government: A Survey*, Washington DC, Center for Arts and Culture.
28. Holsti, K. J., 1977, *International politics: a frame work for analysis*, New Jersey, Englewood Cliffs.
29. Kuper, Adam & Kuper, Jessica, 1985, *The Social Science Encyclopedia*, London, Routledge & Kegan Paul.
30. Malone, Gifford D., 1988, *Political Advocacy and Cultural Communication: Organizing the Nation's Public Diplomacy*, University Press of America.
31. Melissen, Jan, 2006, *The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice*, New York, Palgrave Macmillan.
32. Ninkovich, Frank, 1996, *U.S. Information Policy and Cultural Diplomacy*. Foreign Policy Association.
33. Nye, Joseph, 2004, *Soft Sower: The Means to Success in World Politics*, New York, Publish Affairs.
34. Tuch, Hans N, 1990, *Communicating with the World: US Public Diplomacy Overseas*, Britania, Palgrave Macmillan.
35. Went, Alexandre, 1987, "The agent structure problem in international policy", *International organization*, No. 41.
36. <http://fa.alhikmah.miu.ac.ir>
37. <http://miu.ac.ir>
38. <http://mou.ir>

